

tött be a Symposion és az Új Symposion, s ebben nincs törés a lap majd negyedszázados történetében, bárki jegyezte is főszerkesztőként a folyóiratot. Tévedés lenne nem látni, hogy a kezdeti évek nemegyszer suta eszközökkel történő irodalmi lázadása (ne mondjam: forradalma!) hogyan járult hozzá a korszerű vajdasági magyar irodalom kialakulásához.

De hogy ez nem csak egy irodalmár víziója, azt talán egy másik, a folyóirat esztétikai/irodalmi elemzését is felvállaló Symposion-monográfia fogja igazolni vagy cáfolni, amihez Szerbhorváth György könyve (a témával kapcsolatban az utóbbi időben megjelent kiadványokkal együtt) nélkülözhetetlen, bizonyító és vitát indukáló adalékul szolgálhat.

Bence Erika

Szövegvilágok összefüggésében

Bozsik Péter: *Az attentátor*. Matuska Szilveszter regénye (képtelen krónika).
Kalligram, Pozsony, 2005

Az *attentátor*hoz írt bevezetőjében Bozsik a krónikát a történelmi regény egyik lehetséges változataként értelmezi. A két műfajnév szinonimaként fordul elő a szövegben, amelynek kulcsmondatát a következőben ismerhetjük fel: „*Mintha mindazt az időt olvsnám, ami eltelt a megírásuk óta.*” Az idézett mondat ugyanis a regény nyelvét identifikálja: egyrészt történelmi jellegére mutat (hiszen mi más a *történelmi regény*, ha nem az *idő olvasása*; az idő jelentéstani kiterjedéseinek [múlt, jelen, jövő] *olvasati* egyidejűsítése), másrészt a történelemről alkotott tudás *textuális természetére* világít rá.

A történelmi múltról szóló beszéd e változata, amely nem elsősorban a világszerűség nyomaira (pl. hiteles dokumentumokra, történelmi kút-főkre), hanem szövegtapasztalatokra (pl. a legenda, az anekdota és a pletyka alakzataira, vagy – ez esetben – a *biatorbágyi rém* fiktív önéletrajzára és naplójára) építkezik, azokhoz a regényalkotói törekvésekhez kapcsolja Bozsik művét, amelyek – a „szétszedés” írói eljárásaival (mint Esterházy Péter *Harmonia caelestise*) ellentétben – a felfedezett, befogadott/elolvasott történelmi (szöveg)mozaik újjáalkotására irányulnak (mint a Márton, vagy Darvasi-regények, Háy János *Dzsigerdilenje*, vagy Láng Zsolt

Bestiárium Transylvaniae című regénye). A jelölt kötődéseket Bozsik regényírásában több vonás is igazolja, így a konstruált hitelesség („miféle valóság az, amelyet egy fél vodka ködbe szítál?”), az áldokumentum-teremtés, a fiktív hagyaték létrehozásának módszere, illetve a jelölt/jelöletlen vendégszöveg, az álidézet és -hivatkozás, vagy a hiteles történelmi forrás átírása/átrendezése („*magam vagyok krónikám egyetlen forrása*”). A történelmi regény tehát *nem valós tényeknek való megfeleltetés* (miközben e megfelelések verifikációját háttérszövegek, illetve gondosan feldolgozott filológiai tényanyag jelentené), hanem *a múlt egy adott korszakának jelentésadás céljából történő esztétikai érvényű megjelenítése* (XIX. századi szóhasználatul élve: „utánképzése”), *jelentésképzés, beszédmód, horizont*.

Bozsik regényében a biatorbágyi merénylet mint történelmileg hiteles esemény, illetve a merénylő, Matuska Szilveszter személyisége jelenti/alkotja azt a tematikai gócpontot, amelynek esztétikai igényű megjelenítése az adott történelmi korszak jelentéseire vet(hetne) fényt, s amely jelentésképzésben a merénylő horizontja érvényesül(ne). Felmerül a kérdés: a biatorbágyi merénylet mint a történelmi (fél)múlt eseménye (illetve következményei) meghatározó jelentőségű-e a nagytörténelem alakulásfolyamatában, azaz sorsfordító történésként identifikálódik-e az emberek életében? Regényszerűsítése új, más fényben láttatja-e a kor mozgatórugóit, s a *biatorbágyi rém* kiemelt sorsában tükröződik-e az utánképzett (ha utánképzett!) korszak emberének sorsa? Atipikus életútjára, devianciájára feleletet adnak-e a két világháború közötti magyar társadalom megképzett (ha megképzett!) jelenségei? Végül az elbeszélő újrírta/alkotta tényanyag megvilágításában, illetve a szövegösszefüggések hálózatában kialakul-e bennünk egy, az eddigiekhez képest újszerű kép, vagy másféle jelentés a történelemről/történelmünkről? Ezek lennének többek között a történelmi regény lényegjegyei. Azonban a fentiekben vázolt kérdésekre, mint a bevezetőben az elbizonytalanítás szándékával („Szándékom az volt, hogy azt az olvasómat mindenképp elbizonytalanítsam, akinek – úgymond – biztos tudása van a »Matuska-ügy«-ről. [...] Hogy a kezdetektől torzított valóságokból milyen önálló képet alkot magáról a merényletről és a »biatorbágyi rém« személyéről, az már nem az én dolgom.”) megszólított befogadó, csak nemleges választ adhatok. A Bozsik-regényben nem teljednek ki a történelmi fikció jelentései, inkább a *bűnügyi krónika* karakterisztikái szerint rendeződik el a történet.

Bevezetőjében az író legfőbb szövegteremtő módszerének (formaszervező elvének) a *mágikus dokumentarizmust* nevezi meg: „Engem mindig elbűvölt egy régi levél vagy újságcikk. Hogy a naplókról, memoárokról ne is beszéljek! Mint egy Bűvös Kocka. Sorsok és világok állnak mögöttük, amelyek mindig kíváncsivá tettek.” „*Matuska Szilveszter regénye*”, a bia-

torbágyi merényletről szóló krónika kilenc, a bűntény társadalomtörténeti, illetve közösségi aspektusait/történeit, a bűntett konkrétumait, a nyomozás lefolyását, a kihallgatások, a tárgyalások menetét, az ítékezés folyamatát megvilágító fejezetből áll, amelyeknek – feltehetően egyszerre valós és fiktív – dokumentatív jellegét a merénylő *önmegszólító naplójából* és *álomleírásaiból* közölt részletek árnyalják. Az elbeszélő közvetítőként (az irodalmi hagyaték gondozójaként, közreadójaként) történő felléptetésével, illetve a különböző műfajú – a rejtélyt inkább dúsító mintsem feloldó – „talált” szövegek jelentéseinek vegyítésével *Az attentátor* akár XIX. századi líriko-epikai hagyományokhoz is kapcsolható, ugyanakkor a világról szóló irodalmi (a szerző eredeti szándéka szerint: történetírói) beszédmódoknak a bozsi regényírásban produktív és folytatatólagos (ez a narratíva érvényesül *Csantavéri Orlando* című 2002-es regényében is) változatát képviseli.

A biatorbágyi merény körülményeinek és a merénylő személyiségének mibenléte, illetve milyensége az együtt ható szövegvilágok összefüggéséből bontakozik/bontakozhat ki előttünk. Befogadói konzekvenciáink azonban folyamatosan a feltételeesség jegyében szerveződnek, ami a regény hiányosságaiból fakad. A szövegegész primer szintjét a kilencrészes (ál)dokumentum-anyag képezi, amely a krónikaírás korrajzot, környezetet bemutató, társadalomtörténeti mozgatórugókat feltáró funkcióit hordozza. Ezekből egy radikalizálódó, ellenséges erőket szembefordító, háborúba ájult világ képe bontakozik ki előttünk, ahol az ultranacionalista törekvések és a „vallásos világkommunista” elképzelések hatnak egymás mellett, egymás ellenében, alkalmas teret és közhangulatot teremtve olyan extrém egyéniségek, illetve tevékenységük megnyilatkozásához is, mint amilyen a *biatorbágyi rémként* elhíresült Matuska volt. Ezek a szövegrészek legtöbbször azonban nem szervesül olyan mértékben és módon a regényvilág egészével, hogy új jelentést közvetítene a befogadó felé. Az egyes fejezetek szinte mindenféle kapcsolat nélkül „lógnak ki” a regénykompozíció egészéből, egyszerű „leckefelmondás” (pl. az adott korszak kormányzási rendjéről) benyomását keltik, amire nem képes ráhangolódni a más típusú szöveganyag (pl. Matuska víziói, naplószerű magánbeszéde). A bevezetőben az elbizonytalanítás szándékával megszólított befogadó ezért meglehetősen nagy hiányérzetet konstatál. Nem azért, mert a történetalkotó elbeszélő nem oldja meg a Matuska-rejtélyt, hiszen ez demonstratív nem volt szándékában, s az olvasói elvárások között sem szerepelt, de mert az elbizonytalanítás aktusa sem sikeres. A szövegvilágok összefüggése nem teremti meg ezt: az újdonság, a más megvilágítás, a többletjelentés bonyolultságát. Nem tudtunk meg mást Biatorbágyról, mint amit eddig közvetített felénk a sokféle forrásanyagból összeállt Matuska-legenda, s a merénylő személyiségéről alkotott előfeltevéseink sem módosultak nagy mértékben. A

közvetítő elbeszélő által feltárt jelentések csak megerősítik eddigi elgondolásunkat, miszerint Matuska Szilveszter kettős énnel (gondos családapa és perverz nőcsábász) rendelkező személyiség volt, exhibitionsita és paranoias. Lángész és őrült. „Okosbolond”, miként a regény közölte egyik (három van belőle!) orvossalakértői vélemény állítja róla. Eltűnésének folklorisztikus hatása (a biatorbágyi rém „eltűnik a legendában”) is változatlan marad Bozsik regényében, legfeljebb csak a mű végéhez toldott Tomán-levél pendíti meg azt a lehetőséget, miszerint Matuska nem a második világháborúban vészett el, hanem a jugoszláv államvédelmi hatóság börtönében végezte. A rejtély tehát csak fokozódik, ami nem baj. Szövevényei bonyolult szövegvilág-rendet alkotnak, amelyre azonban – amellet, hogy helyenként unalmassá (pl. teljesen sikertelen Matuska üldöztetettségi látomásainak, üldözési mániájának érzékeltetése) a szövegtípusok és elbeszélői szempontok mechanikus váltásával pedig sablonossá válik – nem vetül a magyar attentátok történetében legnagyobbnak/leghírhedtebbnek tekinthető biatorbágyi merényletet és a merénylet más megvilágításba állító fény. Pedig bevezetőjében ezt ígéri az elbeszélő.

Novák Anikó

„Arcok adása és megvonása”

Györe Balázs: *Halottak apja*. Kalligram, Pozsony, 2003

A *Halottak apja* Györe Balázs kilencedik könyve, és ez a szám fontos funkciót tölt be benne, mivel a kilencedik fejezet a tetőpont, ebben realizálódik egyszerre a két ellentétes folyamat, „az arcok adása és megvonása”. A szöveg hasonlóságot mutat a korábbi Györe-prózákkal. Olyan mozzanatokra kell itt gondolni, mint a fragmentáltság, a gyakori idézés, a nyelvi puritanizmus, valamint a valóság és fikció elválasztásának problematikája. A *Halottak apja* önéletrajzi ihletésű regény, amely az apakép felépítését és lerombolását teszi regényesen olvashatóvá. Paul de Man szavait idézve: „Témánk arcok adása és megvonása körül forog, az arc {face} és az arcrongálás {deface} körül, az alak(zat) {figure}, az alaköltés {figuration} és az alakvesztés {disfiguration} körül”.¹

¹ Paul de Man: Az önéletrajz mint arcrongálás. = *Pompeji*, 1997/2-3., 101.